

Є. Ф. Тищенко
кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник

Національна академія Служби безпеки України

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЕКСПЕРТИЗИ З ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стаття присвячена розгляду окремих проблем, що стосуються експертизи з питань державної таємниці в кримінальному провадженні. Запропоновані шляхи їх вирішення.

Ключові слова: державна таємниця, судова експертиза.

За офіційними повідомленнями, результати діяльності Служби безпеки України (далі – СБ України) свідчать про те, що, незважаючи на достатню нормативно-правову базу, що регулює питання забезпечення охорони державної таємниці, постійну адміністративно-юрисдикційну роботу суб'єктів охорони державної таємниці, хоча кількість розслідуваних слідчими органів безпеки кримінальних проваджень про розголошення державної таємниці та втрату її матеріальних носіїв, державну зраду у формі шпигунства та шпигунство і є відносно невеликою, однак становить значну суспільну небезпеку. Так, «з 2014 р. по жовтень 2018 р. слідчими СБ України здійснювалось досудове розслідування в 429 кримінальних провадженнях за ознаками вчинення державної зради та шпигунства» [1], у 2016 р. «за напрямком контррозвідки СБ України розпочато 330 кримінальних проваджень. Із них: за ст. 114 Кримінального кодексу України (далі – КК України) (шпигунство) – стосовно 5 іноземців, засуджено 1 особу; за ст. 111 КК України (державна зрада) – стосовно 84 громадян України, засуджено 8 осіб» [2]. 24.03.2018 на урочистостях із нагоди 26-ї річниці створення СБ України Президент України заявив, що «у 2017 р. за ст. 111 КК України винесено вирок 13 зрадникам» [3]. У 2018 р. слідчими СБ України розпочато 114 кримінальних проваджень за ознаками злочину, передбаченого ст. 111 КК України. СБ України викрила 29 іноземців, які проводили розвідувальну діяльність проти України. Щодо них розпочато 9 кримінальних проваджень за ст. 114 КК України. Військова контррозвідка СБ України викрила 11 громадян України, які проводили розвідувально-підривну діяльність проти України. За ст. 111 КК України засуджено 3 особи» [4].

У кожному кримінальному провадженні, де предметом посягання є державна таємниця, існує необхідність доказування цього елементу складу злочину. Одним із засобів доказування є призначення експертизи. Процесуалісти й криміналісти констатують, що «нині виникли нові

науково-практичні напрями, впровадження яких, перш за все у формі експертизи, настійно потребує судочинства. Щодо багатьох видів експертиз існують лише уривчасті й суперечливі відомості в періодичній юридичній літературі та інших публікаціях, а щодо деяких – відомості відсутні взагалі» [5, с. 6-7]. Це твердження можна віднести до вперше започаткованої на законодавчому рівні у ст. 518 чинного КПК України «експертизи щодо законності віднесення інформації у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку до державної таємниці, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування, підготовки висновку щодо завданої національній безпеці України шкоди у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації». Така назва викликає зауваження: немає сенсу перераховувати в ній завдання, що можуть бути вирішені під час її проведення. Наприклад, недоречно замість «почеркознавча експертиза» писати «експертиза щодо встановлення, чи виконано рукописний текст у документі певною особою, чи виконано текст під впливом природних і штучних збиваючих факторів, чи виконано текст навмисно зміненим почерком...» тощо. Тому доцільно назвати експертизу, що розглядається, ширше за змістом і лаконічніше за формою – «з питань державної таємниці».

Загальний порядок підготовки, забезпечення проведення та здійснення судових експертиз регламентований Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) [6], Законом України «Про судову експертизу» [7] й Інструкцією Міністерства юстиції України «Про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» [8]. Наукові положення з цих же питань викладені в чисельних вітчизняних і зарубіжних джерелах. Теоретичні й прикладні аспекти проведення експертизи з питань державної таємниці, обумовлені визначеною законодавством підслідністю злочинів, закономірно розглядали майже виключно представники спецслужб – А. Г. Вердєв, Н. Ф. Жуков, А. Н. Рангелов, К. І. Сергєєв, Ю. В. Сітков, у тому числі вітчизняної – С. С. Кудінов, М. С. Пастернак, Д. В. Пінчук, О. Б. Розвадовський, О. Г. Семенюк, В. І. Сліпченко, С. Ф. Шихненко, автор цієї статті та деякі інші науковці й практики. Призначення, забезпечення проведення і здійснення експертиз із зазначеного питання у кримінальних провадженнях супроводжується тривалими і не завершеними донині науковими дискусіями й пов'язаними з цим практичними складнощами. Зупинимось лише на двох проблемних питаннях, що стосуються суб'єктів, здатних проводити судові експертизи з питань державної таємниці, та методики їх проведення. Їх розгляду та формулюванню пропозицій з вирішення присвячена стаття.

Із приводу першого проблемного питання зазначимо наступне. За ч. 1 ст. 69 КПК України експертом у кримінальному провадженні є особа: яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями (так само відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань); має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи; якій

доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, щої виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

З прийняттям у 1994 р. Закону України «Про державну таємницю» з'явилися нові посадові особи – державні експерти з питань таємниць, уповноважені здійснювати відповідно до вимог закону віднесення інформації до державної таємниці у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування [9, ст. 1 і ч. 2 ст. 9]. За ст. 9 названого закону виконання функцій державного експерта з питань таємниць на конкретних посадових осіб покладається: у Верховній Раді України – Головою Верховної Ради України; в інших державних органах, Національній академії наук України, на підприємствах, в установах і організаціях – Президентом України за поданням СБ України на підставі пропозицій керівників відповідних державних органів, Національної академії наук України, підприємств, установ і організацій. Указом Президента України від 01.12.2000 № 987 затверджено черговий «Перелік посадових осіб, на яких покладається виконання функцій державного експерта з питань таємниць» [10]. Згідно з ним, у 10 органах вищої державної влади і управління, у 12 міністерствах, у 16 відомствах, на підприємствах, в установах, організаціях нараховується майже 140 посад, обіймаючи які, особа може набути статусу державного експерта з питань таємниць. За ст. 9 Закону України «Про державну таємницю», державні експерти з питань таємниць відповідно до покладених на них повноважень: визначають ступінь секретності інформації, віднесеної до державної таємниці; беруть участь у розробленні критеріїв визначення шкоди, що може бути завдано національній безпеці України у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації; готують висновок щодо завданої шкоди національній безпеці України у разі розголошення конкретної секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації; дають СБ України рішення про зміну ступеня секретності інформації та скасування рішення про віднесення її до державної таємниці у разі, якщо підстави, на яких цю інформацію було віднесено до державної таємниці, перестали існувати; створюють експертні комісії з фахівців і науковців, які мають допуск до державної таємниці, для підготовки проектів рішень про віднесення інформації до державної таємниці, зниження ступеня її секретності та скасування зазначених рішень, а також для підготовки відповідних висновків у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації. Перераховані законодавчі повноваження державних експертів з питань таємниць близькі до завдань, котрі вирішуються при проведенні експертиз з питань державної таємниці. І це обґрунтовує роль державних експертів з питань таємниць як основних суб'єктів здійснення як непроцесуальних експертних досліджень, так і експертиз зазначеного виду в кримінальних провадженнях. Тому з 1994 р. у кримінальних справах (провадженнях) про злочини, предметом посягання в яких була

державна таємниця, склалася практика призначення постановами слідчих судовими експертами саме державних експертів з питань таємниць, хоча до 2012 р. не існувало нормативних заборон стосовно вибору осіб із числа інших обізнаних фахівців для проведення такої експертизи. Частиною 1 ст. 518 КПК України законодавець обмежив до цього нормативно не конкретизоване коло суб'єктів проведення судових експертиз з питань державної таємниці виключно посадовими особами, які виконують функції державного експерта з питань таємниць відповідно до закону у сфері державної таємниці.

За загальним правилом, залучення як судових експертів осіб, котрі не є працівниками державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, можливе лише за наявності обов'язкової сукупності нормативно визначених умов, а саме, що такі експерти:

1. Мають відповідну вищу освіту (освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста [7, ч. 3 ст. 10]. У п. 1 ч. 1 ст. 102 КПК України вимагається зазначити у висновку експерта його освіту, спеціальність).

2. Знають теоретичні, організаційні, процесуальні питання судової експертизи та методичні положення і практику їх застосування за відповідною експертною спеціальністю [11, п. 1 Розділу IV, п. 1 Розділу V].

3. Пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України і отримали кваліфікацію експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу» [7, ч. 3 ст. 10] (у п. 2 ч. 1 ст. 102 КПК України вимагається зазначити у висновку експерта свідоцтво про присвоєння кваліфікації експерта, стаж експертної роботи).

При цьому підкреслимо, що, наприклад, у Додатку 6 (Перелік видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта) до наказу Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р. № 301/5 «Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів» чи у будь-якому іншому нормативному документі відсутні види судових експертиз і експертних спеціальностей, що стосуються державної таємниці. Тобто завдання із створення зазначеної експертної спеціальності потребує вирішення.

4. Атестовані відповідно до їх функцій та у порядку, визначеному вказаним вище наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. Атестація судового експерта – це оцінка професійного рівня фахівців, які залучаються до проведення судових експертиз, з наступним присвоєнням кваліфікації судового експерта з правом проведення певного виду експертизи або з метою визначення відповідності займаній посаді [12, с. 29]. Атестація здійснюється шляхом проведення кваліфікаційного іспиту, що проводиться в усній формі шляхом надання відповідей на питання, поставлені в екзаменаційних білетах [11, п. п. 5, 7 Розділу V]. Метою атестації експерта є оцінка професійного рівня фахівців, які залучаються до проведення експертиз. Залежно від спеціалізації їм присвоюється кваліфікація експерта з правом проведення певного виду експертизи [7, ч. 1 ст. 16]. Статтею 9 Закону України «Про

судову експертизу» визначено, що Міністерство юстиції України веде Реєстр атестованих судових експертів державних і підприємницьких структур та громадян [13; 14, п. 1.8.].

5. Отримали свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта з певного виду експертної спеціальності [11, Розділ V].

6. Проходять один раз на п'ять роки обов'язкове стажування в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України відповідно до спеціальності з метою підтвердження рівня своїх професійних знань (крім тих, які мають науковий ступінь) [7, ч. 3 ст. 21].

Із перерахованих законодавчих вимог до судових експертів державні експерти з питань таємниць відповідають лише одній – першій. Як було наголошено, діяльність судового експерта пов'язана з такими достатньо чітко визначеними нормативно і повно дослідженими теоретично поняттями і якостями, як «спеціаліст», «спеціальність», «компетентність», «кваліфікація», «професія», «професіоналізм», «робота», «фахівець». На жаль, не завжди особи, котрих призначають на посади, зайняття яких передбачає виконання функцій державного експерта з питань таємниць, є висококваліфікованими професіоналами як у певних галузях знань за напрямками роботи міністерств, відомств, підприємств, установ, організацій, так і в питаннях державної таємниці. З аналогічного приводу колишній Перший заступник Голови СБ України В. А. Тимошенко зауважив: «Як можна призначати міністрів з чистою трудовою книжкою, які не знають ані галузі, ані проблем, як можна закон змінювати під конкретне призначення?» [15]. Інший представник СБ України – О. Г. Семенюк, дотримується такої ж точки зору: «Усі високопосадовці, які обіймають посади державних експертів з питань таємниць, а рїогї вважаються носіями наукових, технічних або інших спеціальних знань у сфері охорони державної таємниці. Проте, як засвідчила практика, визначальним критерієм при призначенні осіб на такі посади, є наявність у них не стільки фахових, стільки управлінських здібностей та навичок, активна громадська позиція або партійна приналежність. Окремі посади, що передбачають виконання функції державних експертів з питань таємниць, є політичними за своєю сутністю. У більшості державних експертів з питань таємниць відсутні необхідні спеціальні знання у сфері охорони державної таємниці та досвід (навички), необхідні для прийняття виважених рішень щодо віднесення інформації до державної таємниці...» [16, с. 61-62]. Імовірно, через це державні експерти з питань таємниць часто проводять експертизи у кримінальних провадженнях не особисто, а за алгоритмом непроцесуальних експертних досліджень, задіюючи можливості постійно діючих при них експертних комісій, і лише формально візують висновки (хоча після цього державні експерти беруть на себе юридичну відповідальність, передбачену законом).

З моменту прийняття Закону України «Про державну таємницю» не забезпечено виконання комплексу перерахованих вище нормативних вимог стосовно державних експертів з питань таємниць як до судових експертів. При продовженні описаної практики у деяких випадках:

– реалізуючи передбачені ч. 3 ст. 42 КПК України права підозрюваного брати участь у проведенні процесуальних дій (п. 9), під

час їх проведення ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, що заносяться до протоколу (п. 10), застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь (п. 11), заявляти клопотання, відводи (п. п. 12, 13 та ст. 79); підозрюваний, його захисник можуть отримати підстави для оскарження як процедури проведення судової експертизи, так і висновку державного експерта з питань таємниць;

– при зверненні стороною кримінального провадження до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку [6, ч. 7 ст. 101], проблематично сподіватися на отримання належних доказів із показань деяких державних експертів з питань державної таємниці.

Щодо виконання державними експертами з питань таємниць функцій експерта у кримінальному провадженні існує ще одна пересторога. Як уже зазначено, згідно з Переліком посадових осіб, на яких покладається виконання функцій державного експерта з питань таємниць, ними є посади міністрів, їх заступників, керівників низки унікальних підприємств, установ та організацій. На призначення таких осіб впливають політичні чинники, через що іноді посади залишаються вакантними тривалий час. Негативну роль відіграє й плінність кадрів. У результаті, коли в міністерстві, відомстві, на підприємстві, в установі, організації існує лише одна посада, що передбачає виконання функцій державного експерта з питань таємниць, непризначення особи на таку посаду унеможливорює проведення в кримінальному провадженні експертизи з питань державної таємниці, що стосується відомостей саме цього суб'єкта режимно-секретної діяльності. Та навіть за наявності на посаді державного експерта з питань таємниць, слідчий суддя, ухвалюючи за клопотанням сторін кримінального провадження рішення про призначення судової експертизи з питань державної таємниці, не має можливості вільного вибору експерта. А це не відповідає такій загальній zasadі кримінального провадження, як змагальність сторін та свобода в поданні ними до суду своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості, зокрема в частині самостійності обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України [6, п. 15 ч. 1 ст. 7, ч. 1 ст. 22].

Тому, для початку, необхідним є розширення кола суб'єктів проведення експертиз з питань державної таємниці за рахунок інших спеціалістів. Ними можуть бути члени експертних комісій при державних експертах з питань таємниць за одночасної їх відповідності нормативним визначеним вимогам до судових експертів. У перспективі кардинальнішим кроком може бути розгляд питання про покладення функцій судових експертів з питань державної таємниці на співробітників СБ України (наприклад, на експертів Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБ України), що згідно зі статтею 2 Закону України «Про Службу безпеки України» виконує завдання забезпечення охорони державної таємниці та відповідно до

частини 5 статті 5 Закону України «Про державну таємницю» є спеціально уповноваженим державним органом у сфері забезпечення охорони державної таємниці.

Друге позначене нами проблемне питання, притаманне експертизам з питань державної таємниці в кримінальних провадженнях, стосується методики їх проведення. Експертизи мають проводитися з додержанням встановлених процесуальних вимог за методиками, що забезпечують всебічне і науково-обґрунтоване дослідження об'єктів для вирішення поставлених питань. Зміст поняття «експертна методика» детально розроблене в юридичних науках. Зокрема, В. Г. Гончаренко наголошував, що методика експертних досліджень у загальному вигляді має два варіанти: об'єктивізований інструментально-експериментальний та суб'єктивний експериментально-дискурсивний. При об'єктивізованій інструментально-експериментальній методиці експертних досліджень висновок ґрунтується на вироблених природничими і технічними науками інструментальних методах дослідження, що дозволяють одержати об'єктивні й однозначні не залежні від експерта результати [17, с. 4]. Поняття ж «дискурсивний» (від лат. – здогад, міркування) означає такий, що здійснюється шляхом логічних міркувань; логічний, понятійний [18, с. 228]. Державні експерти з питань таємниць використовують саме загальнонаукові методи пізнання (досліджень): визначення, опис, аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, спостереження, вимірювання, порівняння (співставлення), узагальнення, моделювання, абстрагування, формалізація, інтерпретація, конкретизація, класифікація, систематизація, системний аналіз тощо.

При суб'єктивній експериментально-дискурсивній методиці експертних досліджень прийняття рішення ґрунтується на найзагальніших теоретичних положеннях про індивідуальність об'єктів реального світу, на досвіді й кваліфікації експерта. Ці чинники складають умови прийняття рішення, що зрештою виникає на основі результатів підсвідомого розпізнавання образів з наступною дискурсивною формальною оцінкою вже встановленого факту, бо немає і не може бути такої науки, що дозволила б незаперечно встановлювати істотність або неістотність тих чи інших ознак об'єктів дослідження та визначити їх достатню для висновку сукупність... [17, с. 4] До цього варіанту відноситься методика експертного дослідження питань, що стосуються державної таємниці.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про судову експертизу» методики проведення судових експертиз підлягають атестації та державній реєстрації, порядок яких визначено постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 № 595 «Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз» [19]. За чверть століття атестованої і зареєстрованої встановленим порядком методики проведення судової експертизи з питань державної таємниці не створено. Тобто і за цією позицією проведення зазначених експертиз також не відповідає вимогам законодавства. Одночасно відсутність атестованих та зареєстрованих методик проведення експертиз з питань державної таємниці і застосування загальнонаукових методів досліджень використовується деякими науковцями й практиками як черговий аргумент для обґрунтування того, що

вивчення питань стосовно державної таємниці не потребує спеціальних знань, умінь та навичок і через це необхідні докази повинні бути отримані не шляхом проведення судової експертизи, а при здійсненні інших слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Згідно з чинними нормативними положеннями, для розгляду найважливіших питань розвитку судової експертизи, що мають міжвідомчий характер, при Міністерстві юстиції України створюється Координаційна рада з проблем судової експертизи, що діє відповідно до Положення про неї, що затверджується Кабінетом Міністрів України. [7, ст. 8]. На нашу думку, саме вона має ініціювати вирішення проблеми розробки, атестування та державної реєстрації методики проведення судової експертизи з питань державної таємниці.

Через сукупність перерахованих системних проблем виникають обґрунтовані сумніви стосовно того, що висновки державних експертів з питань таємниць у кримінальних провадженнях відповідають критеріям допустимості доказів. Згідно з положеннями ст. ст. 86-89 КПК України вони можуть бути визнані недопустимими, що призведе до заборони їх використання при прийнятті процесуальних рішень, на них не зможе посылатися суд при ухваленні судових рішень.

Таким чином, з метою дотримання визначених ст. ст. 7, 8, 9, 22 КПК України таких засад кримінального провадження, як верховенство права, законність, змагальність сторін та свобода в поданні ними до суду своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості:

– потребує створення встановленим порядком такий вид судових експертиз, як експертиза з питань державної таємниці, й відповідний вид експертної спеціальності;

– необхідним є розширення кола суб'єктів проведення експертиз з питань державної таємниці за рахунок інших спеціалістів. Ними можуть бути члени експертних комісій при державних експертах з питань таємниць за одночасної їх відповідності нормативно визначеним вимогам до судових експертів. У перспективі кардинальнішим кроком може бути розгляд питання про покладення функцій судових експертів з питань державної таємниці на співробітників СБ України, що згідно зі статтею 2 Закону України «Про Службу безпеки України» виконує завдання забезпечення охорони державної таємниці та відповідно до частини 5 статті 5 Закону України «Про державну таємницю» є спеціально уповноваженим державним органом у сфері забезпечення охорони державної таємниці;

– уповноважені державні органи зобов'язані вирішити проблему розробки, атестування та державної реєстрації методики проведення судової експертизи з питань державної таємниці.

Перелік посилань

References

1. Ярифа А. В. Сучасний стан досудового слідства в Службі безпеки України. *Досудове розслідування*: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матер. постійно діючого

1. Yaryfa, A. V. (2018). Suchasnyi stan docudovoho slidstva v Sluzhbi bezpeky Ukrainy. [The current state of pre-trial investigation in the Security Service of Ukraine.] *Dosudove rozsliduvannia*:

наук.-практ. семінару (м. Харків, 26 жовтня 2018 р.). Харків: Право. 2018. Вип. 10. С. 10–11.

2. *Результати окремих напрямків роботи Служби безпеки України* URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/vie/w/2474#8Y5lzCAI.dpbs> (дата звернення: 29.01.2019).

3. *Протягом 2017 року Служба безпеки України затримала 591 людину за підозрою в терористичній діяльності, зборі розвідувальної інформації та за сприяння підтримуваним Росією бойовикам.* URL: https://censor.net.ua/ua/news/3057599/za_rik_sbu_zatrymala_591_osobu_pidozryuvanu_v_teroryzmi_poroshenko_fotoreportaj (дата звернення: 29.01.2019).

4. *Служба безпеки України показала результати роботи за 2018 рік.* URL: https://gazeta.ua/articles/infographics/_pids_umki-roku-vid-sbu-specsluzhba-pokazala-rezultati-svoyeyi-roboti/880444 (дата звернення: 29.01.2019).

5. *Експертизи у судочинстві України:* наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ, 2015. 504 с.

6. *Кримінальний процесуальний кодекс України:* Закон України від 13.04.2012 № 4651. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88 (із змінами, станом на 18.10.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 29.01.2019).

aktualni problemy ta shliakhy yikh vyryshennia: mater. postiino diiuchoho nauk.-prakt. seminaru (m. Kharkiv, 26 zhovtnia 2018). Kharkiv: Pravo. Vyp. 10, p. 10–11. [in Ukrainian].

2. *Resultaty okremykh napriamkiv roboty Sluzhby bezpeky Ukrainy [Results of certain directions in the work of the Security Service of Ukraine]*. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/vie/w/2474#8Y5lzCAI.dpbs> (application date: 29.01.2019). [in Ukrainian].

3. *Protiahom 2017 roku Sluzhba bezpeky Ukrainy zatrymala 591 liudynu za pidozroi u v terorystychnii diialnosti, zbory rozvidualnoi infirmatsii ta za sprianiia pidtrymuvanyu Rosiieiu boiovykam.* [During 2017, the Security Service of Ukraine detained 591 people on suspicion of terrorist activities, the collection of intelligence information and the support of Russian-backed militants.] URL: https://censor.net.ua/ua/news/3057599/za_rik_sbu_zatrymala_591_osobu_pidozryuvanu_v_teroryzmi_poroshenko_fotoreportaj (application date: 29.01.2019) [in Ukrainian].

4. *Sluzhba bezpeky Ukrainy pokazala rezultaty roboty za 2018 rik.* [The Ukrainian Security Service showed results for 2018.] URL: https://gazeta.ua/articles/infographics/_pids_umki-roku-vid-sbu-specsluzhba-pokazala-rezultati-svoyeyi-roboti/880444 (application date: 29.01.2019). [in Ukrainian].

5. Honcharenko, V. H., Hora, I. V. (Eds.) (2015). *Ekspertyzy u Sudochynstvi Ukrainy:* nauk.-prakt. posib. *Expertise in legal proceedings of Ukraine*. Kyiv, 504 p. [in Ukrainian].

6. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* (2012): Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 No 4651. [Criminal Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine dated April 13, 2012 No 4651.] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy.* 2013. No 9-10, No 11-12, No 13. St. 88 (iz zminamy, stanom na 18.10.2018.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (application date: 29.01.2019). [in Ukrainian].

Розділ 1. Загальні питання криміналістики та судової експертизи

7. *Про судову експертизу*: закон України від 25.02.1994 р. № 4038а (із змінами станом на 23.11.2018 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 29.01.2019).

8. *Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень*: наказ Міністра юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. *Офіційний вісник*. 1998. № 46. Ст. 1715. (із змінами станом на 26.04.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 29.01.2019).

9. *Про державну таємницю*: закон України від 21.01.1994 № 3855 із змінами станом на 12.07.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. ст. 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (дата звернення: 29.01.2019).

10. *Про затвердження «Переліку посадових осіб, на яких покладається виконання функцій державного експерта з питань таємниць»* (із змінами станом на 07.03.2018): указ Президента України від 01.12.2009 № 987. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987/2009> (дата звернення: 29.01.2019).

11. *Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів* (із змінами станом на 05.03.2018): наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р. № 301/5. *Офіційний вісник*

7. *Pro sudovu ekspertyzu* (1994): zakon Ukrainy vid No 4038a (iz zminamy stanom na 23.11.2018). [On forensic expertise: the Law of Ukraine as of 25.02.1994 No 4038a] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1994. no 28. St. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (application date: 29.01.2019). [in Ukrainian].

8. *Pro zatverdzhennia instruktсии pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen* (1998): nakaz Ministra yustytсии Ukrainy vid 08.10.1998 No 53/5. [On approval of the Instruction on the appointment and conducting of forensic examinations and scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies] *Ofitsiyniy visnyk*. 1998. No 46. St. 1715. (iz zminamy stanom na 26.04.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (application date: 29.01.2019). [in Ukrainian].

9. *Pro derzhavnu taiemnytsiu* (1994): zakon Ukrainy vid 21.01.1994 no 3855 zi zminamy stanom na 12.07.2018 [On state secrets] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1994, No 16, st. 93. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (application date: 29.01.2019). [in Ukrainian].

10. *Pro zatverdzhennia 'Pereliku posadovykh osib, na yakykh pokladaietsia vykonannia funktsii derzhavnoho eksperta z pytan taiemnyts' (2018)* (zi zminamy stanom na 07.03.2018): ukaz Prezzydenta Ukrainy vid 01.12.2009, No 987 [On Approval of 'The List of Officials Undertaken to Act as State Expert on Secrets'] URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987/2009> (application date: 29.01.2019). [in Ukrainian].

11. *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro ekspertno-kvalifikatsiini komisii ta atestatsiiu sudovykh ekspertiv* (2018). (zi zminamy stanom na 05.03.2018): nakaz Ministerstva yustytсии Ukrainy vid 03.03.2015 r. No 301/5. [On Approval of

України: від 10.03.2015 № 17, Ст. 468, С. 278. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15/sp:max20#n7> (дата звернення: 29.01.2019).

12. *Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Коновалова В. О.* та ін. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Судовий експерт: поняття, правовий статус, професіограма». Харків, 2012. 44 с.

13. Про затвердження Порядку ведення державного Реєстру атестованих судових експертів: Наказ Міністерства юстиції України від 29.03.2012 № 492/5 (із змінами станом на 15.02.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0166-97> (дата звернення: 29.01.2019).

14. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. *Офіційний вісник*. 1998. № 46. Ст. 1715 (із змінами станом на 26.04.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 29.01.2019).

15. *Генерал СБУ Володимир Тимошенко*: як можна призначати міністрів з чистою трудовою книжкою? URL: <http://glavcom.ua/interviews/general-sbu->

the Regulation on Expertise and Qualification Commissions and the certification of forensic experts (as amended on 05.03.2018)] *Ofitsiyniy visnyk Ukrainy*: від 10.03.2015, No 17, St. 468, p. 278. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15/sp:max20#n7> (application date: 29.01.2019). [in Ukrainian].

12. *Shepitko, V. Yu., Zhuravel, V. A., Konovalova V. O.* et al. (2012). Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia samostiinoi roboty ta praktychnukh zaniat z navchalnoi dystsyplyny 'Sudovyi ekspert: poniattia, pravovyi status, profesiohrama' [Textbook for self-study and practical training in discipline 'Forensic Expert: concept, legal status, professiogram']. Kharkiv, 44 p. [in Ukrainian].

13. Pro zatverdzhennia Poriadku vedennia derzhavnogo Reiestru atestovanukh sudovykh ekspertiv (2012): nakaz Ministerstva yustytisii Ukrainy vid 29.03.2012 no 492/5. 29.03.2012 No 492/5 (zi zminamy stanom na 15.02.2018). [On Approval of the Procedure for the Administration of the State Register of Certified Forensic Experts] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0166-97> (application date: 29.01.2019) [in Ukrainian].

14. *Pro zatverdzhennia instruktisii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidgotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen* (2017): nakaz Ministra yustytisii Ukrainy vid 08.10.1998 r. No 53/5. *Ofitsiyniy visnyk*. 1998. No 46. St. 1715. (iz zminamy stanom na 26.04.2017). [On approval of the Instruction on the appointment and conducting of forensic examinations and scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies]: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (application date: 29.01.2019) [in Ukrainian].

15. *Heneral SBU Volodymyr Tymoshenko*: yak mozhna pryznachaty ministriv z chystoiu trudovoiu knyzhkoiu? [How can ministers be appointed with clean work

volodimir-timoshenko-yak-mozhna-priznachati-ministriv-iz-chistoyu-trudovoyu-knizhkoyu-399536.html (дата звернення: 21.02.2017).

record?]
URL:
<http://glavcom.ua/interviews/general-sbu-volodimir-timoshenko-yak-mozhna-priznachati-ministriv-iz-chistoyu-trudovoyu-knizhkoyu-399536.html> (application date: 21.02.2017) [in Ukrainian].

16. Семенюк О. Г. Порядок віднесення інформації до державної таємниці: порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства, шляхи удосконалення цієї процедури. *Юридична Україна*. 2016. № 3–4. С. 58–63.

16. *Semeniuk, O. H.* (2016). Poriadok vidnesennia informatsii do derzhavnoi taiemnytsi: porivnialnyi analiz vitchyznianoho ta zarubizhnoho zakonodavstva, sliakhy udoskonalennia tsiiei protsedury [The procedure for assigning information to state secrets: a comparative analysis of domestic and foreign legislation, ways of improving this procedure.] *Yurydychna Ukraina, No 3–4*, pp. 58–63 [in Ukrainian].

17. Гончаренко В. Г. Критерії вірогідності висновків експерта: гносеологічний, психологічний і процесуальний аспекти. *Часопис Академії адвокатури України*. 2009. № 2 (3). С. 1–5.

17. *Honcharenko, V. H.* (2009). Kryterii virohidnosti vysnovkiv eksperta: hnoseolohichni, psikhologichni i protsesualnyi aspekty. [Criteria for the probability of expert conclusions: epistemological, psychological and procedural aspects.] *Chasopys Akademii advokatury Ukrainy, No 2 (3)*, pp. 1–5 [in Ukrainian].

18. Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Сучасний словник іншомовних слів. Київ, 2006. 789 с.

18. *Skopnenko, O. I., Tymbaliuk, T. V.* (2006). Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv [Modern dictionary of foreign words]. Kyiv, 789 p. [in Ukrainian].

19. Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 № 595 (із змінами станом на 07.11.2013) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF> (дата звернення: 29.01.2019).

19. *Pro zatverdzhennia Poriadku atestatsii ta derzhavnoi reiectratsii metodyk provedennia sudovykh ekspertyz* (2013). *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.07.2008 no 595 (zi zminamy stanom na 07.11.2013)* [On approval of the Procedure of attestation and state registration of methods of conducting forensic examinations] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF> (application date: 29.01.2019) [in Ukrainian].

ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ ЭКСПЕРТИЗЫ ПО ВОПРОСАМ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ТАЙНЫ В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Е. Ф. Тищенко

Статьей 518 УПК Украины впервые на законодательном уровне урегулировано производство судебной экспертизы относительно законности отнесения информации в сфере обороны, экономики, науки и техники, внешних отношений, государственной безопасности и охраны правопорядка

к государственной тайне, изменения степени секретности этой информации и ее рассекречивания, подготовки заключения о причиненном национальной безопасности Украины ущербе в случае разглашения секретной информации или утраты материальных носителей такой информации. Название является громоздким, в связи с чем целесообразно употребить словосочетание более широкое по содержанию и лаконичное по форме – «по вопросам государственной тайны».

Назначение, обеспечение проведения и производство судебных экспертиз по указанному вопросу сопровождается длительными и не завершенными до сих пор научными дискуссиями и связанными с этим практическими проблемами, к числу которых относятся субъекты, способные проводить экспертизы по вопросам государственной тайны, и методика их проведения.

Так, положение ч.1 ст.518 УПК Украины относительно субъекта проведения экспертизы по вопросам государственной тайны не соответствуют содержанию других действующих законодательных и подзаконных актов.

Также не создано аттестованной и зарегистрированной установленным порядком методики проведения судебной экспертизы по вопросам государственной тайны.

С целью соблюдения определенных ст. ст. 7, 8, 9, 22 УПК Украины таких основ уголовного производства, как верховенство права и законность:

– требуется создание установленным порядком такого вида судебных экспертиз, как экспертиза по вопросам государственной тайны, и соответствующий ей вид экспертной специальности;

– необходимым является расширение круга субъектов проведения экспертизы по вопросам государственной тайны за счет иных специалистов. Ними могут быть члены экспертных комиссий при государственных экспертах по вопросам тайн при их соответствии нормативно определенным требованиям к судебным экспертам, которые не являются сотрудниками государственных специализированных учреждений, проводящих судебные экспертизы. Этим требованиям должны соответствовать и государственные эксперты по вопросам тайн. В перспективе кардинальным шагом может быть рассмотрение вопроса о возложении функций судебных экспертов по вопросам государственной тайны на сотрудников СБ Украины, которая в соответствии со статьей 2 Закона Украины «О Службе безопасности Украины» выполняет задание обеспечение охраны государственной тайны и которая в соответствии с частью 5 статьи 5 Закона Украины «О государственной тайне» является специально уполномоченным государственным органом в сфере обеспечения охраны государственной тайны;

– уполномоченные государственные органы обязаны решить проблему разработки, аттестации и государственной регистрации методики проведения судебной экспертизы по вопросам государственной тайны.

Ключевые слова: государственная тайна, судебная экспертиза.

PROBLEM ASPECTS OF FORENSIC EXAMINATION ON STATE SECRETS' ISSUES IN CRIMINAL PROCEEDING

Ye. Tyshchenko

Article 518 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine for the first time regulated the production of forensic examination regarding the legality of attributing information in the field of defense, economics, science and technology, foreign relations, state security and law enforcement to state secrets, changing the secrecy of this information and its declassification damage caused to the national security of Ukraine in the event of the disclosure of classified information or the loss of material carriers of such information. This definition is cumbersome, that is why it is advisable to call the expertise at issue broader in content and more laconic in form – 'in matters of state secrets'.

The appointment, support and conduct of forensic examinations on this issue is accompanied by lengthy and still not completed scientific discussions and related practical problems, which include subjects which are able to conduct examinations on state secrets, and the methodology for conducting them.

Thus, the disposition of Part 1 of Art. 518 Code of Criminal Procedure of Ukraine regarding the subject of the examination on state secrets do not correspond to the content of other applicable laws and regulations.

Also, no certified and registered by the established procedure methodology for conducting forensic examination on state secrets' issues has been established.

In order to comply with the rule of law and legality as basic criminal proceedings according to Art. Art. 7, 8, 9, 22 Code of Criminal Procedure of Ukraine:

- it requires forming by authorized order the type of forensics as a state secret forensic and a type of relevant expert specialty;

- it is advisable to expand the circle of subjects of expertise on state secrets' issues at the expense of other specialists who are knowledgeable in matters of state secrets. They can be members of expert commissions under state secrecy experts, if at the same time complying with the set of normatively defined requirements for judicial experts who are not employees of state specialized agencies conducting forensic examinations. These requirements must also be met by state secrecy experts. In the future, a crucial step could be to consider the assignment of the functions of judicial experts on state secrets' issues to the Security Service of Ukraine staff, which is entrusted with Article 2 of the Law of Ukraine 'On the Security Service of Ukraine' to ensure the protection of state secrets and which is a specially authorized state body in the field of ensuring the protection of state secrets in accordance with Part 5 of Article 5 of the Law Of Ukraine 'On State Secrets';

- authorized state bodies are obliged to solve the problem of developing, certifying and state registration of a methodology for conducting a forensic examination on state secret issues.

Key words: state secret, forensic examination.